

INHOUD

Voorwoord 7

1. De ketter in de economenkerk 11
2. De eigenwijze visionair 24
3. De uitvinder van de economische penicilline 37
4. De architect van een nieuwe wereldorde 58
5. De erfenis van Keynes 73

Verder lezen 89

Dankwoord 91

VOORWOORD

Toen op 15 september 2008 de zakenbank Lehman Brothers ten onder ging, was dit de aanzet tot het ineenstorten van een kaartenhuis, waarvan men zich afvroeg hoe dit de echte economie zou beïnvloeden. Net als bij een tsunami, waarbij in eerste instantie de zee opdroogt en zich terugtrekt om vervolgens met een verwoestende kracht over het land te stromen, kwamen ook sommige banken die zich veilig achtten in het jaar daarop tot de ontdekking hoe verweven geld en economie zijn. Banken durfden elkaar geen geld meer uit te lenen en de facto kwam het geldverkeer stil te liggen. Alleen door het maken van noodsprongen konden ze hun bedrijf draaiende houden. Banken vielen om, overheden moesten inspringen om banken die *too big to fail* waren in leven te houden. En na verloop van tijd raakten die overheden op hun beurt ook in de problemen.

Toen dat op grote schaal gebeurde, raakte ook de eurozone in een diepe crisis. De bestaande leer onder economen – de neoklassieke economie – kon maar mondjesmaat een antwoord op de crisis geven, omdat in een echte crisis onzekerheid troef is en mensen – en dus ook beleidsmakers en bestuurders – hun instincten volgen. Schoorvoetend werd door economen en

beleidsmakers een oud boek uit 1936 afgestoft dat een analyse gaf van een depressie. Dat boek was *The General Theory of Employment Interest and Money* van John Maynard Keynes, waarin de toen tweeënvijftigjarige econoom zijn theorie ontvouwde die iedereen in de schoolbanken nog steeds moet leren.

Dit boekje heet weliswaar *De kleine Keynes*, maar in het geval van de figuur John Maynard Keynes (spreek uit 'keens' en niet 'kiens') is het bijvoeglijk naamwoord 'klein' wellicht de meest misplaatste toevoeging die je kunt bedenken. Zelfs toen Keynes klein was, had hij gedachten die groot waren voor zijn leeftijd. Op vierjarige leeftijd legde hij aan zijn vader uit wat rente was: 'Als ik jou een halve penny geef en jij houdt die penny lang bij je, dan moet je me na die lange tijd die halve penny teruggeven en nog een. Dat noem je rente.' Alles was groot in zijn leven: zijn theorieën, zijn mond, zijn lichaamslengte, zijn levenslust en biseksuele liefdesleven, het geld dat hij door zijn handen liet rollen, en de problemen die hij probeerde op te lossen.

Bij het schrijven van dit boekje hebben we ons doelbewust de beperking opgelegd om geen formules of grafieken te gebruiken. Zulke wiskundige parafernalia leiden af van waar het werkelijk om gaat bij Keynes. In de jaren tachtig werden wij, net als alle andere studenten in die tijd, gebombardeerd met keynesiaanse modellen, zonder ooit een gedachte te hoeven wijden aan de totstandkoming ervan. Pas veel later, als onderzoekers en door avonturen in beleidsland, kregen we respect voor de man die het economisch denken honderdtachtig graden heeft gedraaid. Dat kunststukje heeft tot op de dag van vandaag niemand hem kunnen nadoen.

Naast zijn originaliteit was Keynes bovendien een niet te versmaden econoom die met stijl, humor en veerkracht zijn verhaal vertelt. Keynes was op zijn best als hij zijn gedachten de vrije loop liet. Hij ging altijd sterk op zijn intuïtie af en was een man van de grote lijn. Boeken en artikelen las hij razendsnel; zijn naaste collega's zeiden dat Keynes aan *gut reading* deed. En voor het schrijven van artikelen had hij niet veel tijd; als hij schreef moest het in één keer op papier staan. Daardoor waren zijn stukken niet perfect en sloeg hij soms ook de plank mis.

Elegante modellen die een perfecte wereld beschrijven, waren niet aan Keynes besteed. Hij was op dit punt gevoelig voor de adviezen van zijn leermeester Alfred Marshall. Marshall vond wiskunde een instrument om de gedachten te scherpen. Maar als die berekeningen niet veel met de echte wereld te maken hebben, kunnen alle wiskundige bewijzen het best naar een bijlage verhuizen of – nog beter – in de open haard verdwijnen. In die geest hebben we getracht het werk van Keynes over het voetlicht te brengen, om te laten zien dat de formules van Keynes pas echt tot leven komen als je begrijpt waar hij naar op zoek was, welke problemen hij zag en hoe hij die trachtte op te lossen.

In dit boekje hopen we een vonk van de verbeelding van Keynes over te brengen. Het gaat nadrukkelijk over hoe John Maynard Keynes zelf dacht en werkte en niet hoe zijn discipelen dachten. Iedereen die economie op de middelbare school heeft gehad, kan wellicht wat kernbegrippen van Keynes opdreunen, zoals de zogenaamde multiplier en alle sommetjes en grafieken waarmee je kunt illustreren hoe je de

economie via vraagstimulering dichterbij de buurt van volledige werkgelegenheid kunt brengen. Het zijn oefjes die je in de schoolbanken leert waarmee je niet echt doorgrondt wat de kern van de theorie van Keynes is.

Maar wat is dan de kern van het werk van Keynes? Waarom was hij zo revolutionair? En waarom zagen anderen hem als een ketter, een socialist, een econoom die volgens Amerikaanse conservatieven een van de gevaarlijkste boeken in de geschiedenis had geschreven, na *Mein Kampf* en *Het Communistisch Manifest*? Om dat te begrijpen moet je Keynes niet alleen beoordelen op zijn economische bijdragen, maar je moet ook zijn filosofie, zijn intellectuele achtergrond en de tijd waarin hij leefde begrijpen. Pas dan wordt duidelijk waarom hij een revolutie in het economisch denken teweegbracht.

Harry van Dalen & Kees Koedijk

1. DE KETTER IN DE ECONOMENKERK

'I do not hope to be right. I hope to make progress.'

Deze woorden krabbelde Keynes eens op een stukje papier. Het was de Brit ten voeten uit. Hij werd geboren in 1883 in een victoriaans gezin. Vader John Neville was filosoof en bestuurder van de universiteit van Cambridge, en moeder Florence was een geëmancipeerde en ondernemende vrouw die later de eerste vrouwelijke burgemeester van Cambridge zou worden. Keynes groeide op in een puriteins milieu met strenge normen en waarden, waarin de mannen van de 'upper class' enerzijds het goede leven leidden, maar anderzijds ook de plicht voelden om de publieke zaak te dienen. Ook Keynes heeft dat zijn hele leven gedaan, op onnavolgbare wijze. Hij was een optimist, een genie, een charmeur, een politicus die opkwam voor de underdog, een eigenwijze journalist, en een even eigenwijze wetenschapper. De wiskundige en filosoof Bertrand Russell gaf ooit een treffende omschrijving van hoe hij de omgang met Keynes ervaaarde: 'Wanneer ik met hem in debat ging, was het een strijd op het scherp van de snede en vaak had ik na afloop het idee dat ik zeer dom was.'

Hij verstond de kunst om ieder vraagstuk waarmee hij zich bezighield te voorzien van een onverwachte,

originele gedachte. Voor mensen die veel met hem te maken hadden, was dat soms vermoeiend. Bovendien kon die slimheid Keynes ook parten spelen, bijvoorbeeld in onderhandelingen met politici en diplomaten die niet gediend waren van intellectuele powerplay en de botheid die hij bij tijd en wijle kon etaleren.

Keynes is maar tweeënzestig geworden, maar in die tweeënzestig jaar heeft hij ieder uur van de dag benut om zijn kennis ten dienste te stellen van de maatschappij om de belangrijkste problemen van zijn tijd op te lossen. Tijdens zijn werkzame leven volgden de Eerste Wereldoorlog, het Vredesverdrag van Versailles in 1919 en de destructieve nasleep daarvan, de Grote Depressie, de Tweede Wereldoorlog en de wederopbouw van Europa elkaar op. Hij zat op de voorste rij en schroomde niet om premiers te adviseren of te bekritisieren, en zijn academische collega's konden ook de wind van voren verwachten als ze in zijn ogen domme dingen bekeerden. Wie de carrière van Keynes beziet, wordt al gauw doodmoe van de vele cirkels waarin hij zich beweog en begrijpt ook waarom op 21 april 1946 zijn hart het begaf. De tol van het werken aan een betere wereld en het ongeduld en de ergernis die daarbij kwamen kijken, moesten worden betaald. Keynes was op.

Een revolutionair idee

Keynes liet bij zijn overlijden de wereld in verwarring achter. Tien jaar eerder, in 1936, had hij zijn meesterwerk afgeleverd: *The General Theory of Employment Interest and Money*. Het was een boek dat de wereld van economen op zijn grondvesten had doen schudden vanwege de ketterse manier waarop Keynes reces-

sies en depressies wilde oplossen: laat geld rollen. Economen gebruiken vaak een heel apparaat aan formules om de gedachte achter dit idee aan te tonen, maar het kan ook met een klein, waargebeurd voorbeeld dat de kern van Keynes' gedachtegang illustreert.

In Washington DC richtten gezinnen in de jaren zeventig van de vorige eeuw samen een coöperatie voor babysitdiensten op, genaamd Capitol Hill.* Iedere deelnemer kon als babysitter optreden, maar ook babysittersdiensten van de andere leden vragen. Je hield dan op informele wijze bij bij wie je in het krijt stond door elkaar te betalen met een tegoedbon genaamd *scrip*, een stukje papier dat goed was voor een halfuur babysitten.

De coöperatie van ongeveer 150 jonge gezinnen kampte echter met een nogal fundamenteel probleem: het werkte niet. Door een misrekening was er een tekort aan scrips en dat had serieuze gevolgen. De meeste gezinnen wilden scrips sparen, zodat ze een buffer opbouwden voor het geval dat ze in korte tijd veel avondjes uit zouden hebben. Om die scrips te sparen moesten ze eerst wat babysitdiensten verrichten, maar als iedereen dat zo wil doen, gaat niemand meer een avondje uit en zit iedereen thuis in afwachting van dat telefoontje of ze ergens kunnen babysitten en 'scrips' verdienen. De vereniging zat in een dip – zeg maar gerust een depressie: er was een enorm aanbod aan babysitters, maar geen vraag naar babysitdiensten. Om de

* Sweeney, J., & Sweeney, R.J. (1977). Monetary theory and the great Capitol Hill Baby Sitting Co-op crisis: comment. *Journal of Money, Credit and Banking*, 9(1), 86-89.

boel weer draaiende te krijgen werd zelfs de regel ingesteld dat ieder lid elk halfjaar minstens één keer uit móést gaan. Dat werkte natuurlijk ook niet en toen gebeurde er iets magisch en tegelijkertijd ook logisch: de vereniging besloot om meer scrips te drukken en voilà, in een mum van tijd was de depressie opgelost.

De moraal van het babysitverhaal bevat de kern van de 428 pagina's van het radicale boek van Keynes. Allereerst kan een economie in een depressie raken als er een tekort aan vraag is. Ten tweede hebben we die tekortschietende vraag te danken aan wat Keynes de spaarparadox noemt: sparen is een deugd, maar als iedereen midden in een depressie nog meer spaart, verandert die deugd in een vloek. En ten derde: sommige economische problemen hebben eenvoudige technische oplossingen, in het geval van de babysittersvereniging gewoon meer scrips (lees: geld) drukken.

Voor beleidsmakers en economen was dit destijds een krankzinnig idee, omdat de gangbare gedachte was dat alle aanpassingen in gang gezet worden door prijzen. Als er meer vraag dan aanbod is, gaat de prijs omhoog; en omgekeerd gaat de prijs omlaag als er meer aanbod dan vraag is. Ze beschouwden de wereld als het ware als één grote veilinghal. Maar in de wereld van Keynes werkte die afstemming van vraag en aanbod niet via de prijsaanpassingen. Hij stelde dat prijzen op de korte termijn helemaal niet zo flexibel zijn als we denken, en dan moet de aanpassing komen via de gevraagde hoeveelheid. Het aanbod ligt immers ook redelijk vast.

Het was een revolutionair idee dat aanscherping kon gebruiken. Zijn *General Theory* was uitdrukkelijk bedoeld voor vakgenoten en niet zozeer voor een

breed publiek. Hoewel het boek veel opschudding veroorzaakte, was het ook warrig en moesten anderen eraan te pas komen om de kern van het boek uit te leggen en te vereenvoudigen. Normaal gesproken zou Keynes de pen ter hand hebben genomen om zelf verbeteringen door te voeren, maar na een jaar kreeg hij een zware hartaanval en moest hij absolute rust in acht nemen.

De lezer van vandaag moet het daarom met een ongepolijste diamant doen. Een boek dat op sommige momenten schittert, maar op andere momenten vooral de worsteling toont van Keynes om los te komen van de platgetreden paden in de economie en de lessen van zijn leermeester Marshall. Hij had nog veel uit te leggen en hij had ook duidelijk een vervolg op het oog. Maar toen zijn gezondheid het weer enigszins toeliet, slokte eerst de oorlog en daarna de verwachte wederopbouw al zijn aandacht op. Een herziene versie van de *General Theory* verdween uit het zicht, er waren belangrijkere zaken aan de orde. In de blessuretijd van zijn leven hielp hij mee aan de totstandkoming van het IMF en de Wereldbank, die aan een nieuwe monetaire wereldorde zouden gaan werken.

The Apostles en de schaduw van Bloomsbury

Keynes begon in 1902 als student aan de universiteit van Cambridge en maakte al snel furore toen hij zich aansloot bij het exclusieve genootschap The Apostles. Binnen dit elitaire gezelschap waren waarheid, vriendschap en schoonheid de kernwaarden. De dominante figuur in dit gezelschap was de filosoof G.E. Moore, schrijver van de *Principia Ethica* (verschenen in 1903), de bijbel binnen deze kleine kring en dus ook voor Keynes. In dit